

Kraków, 29.07.2024 r.

prof. dr hab. Andrzej Zwoliński
Uniwersytet Jana Pawła II w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej
*pt. Obecność seniorów we współczesnej rodzinie
w percepcji osób w okresie wczesnej dorosłości*
mgra Tomasza Słabiaka

Promotor dysertacji

dr hab. Norbert G. Pikuły, prof. UKEN

Promotor pomocniczy

dr Katarzyna Jagielskiej

Ocena wartości naukowa zagadnienia badawczego

W przyjętej do oceny dysertacji głównym zagadnieniem uczyniono obecność seniorów we współczesnej rodzinie. Zagadnienie z jednej strony oczywiste staje się w pracy ciekawe przede wszystkim z powodu tego, iż obecność osób starszych jest rozpoznawana z perspektywy opinii osób w okresie wczesnej młodości. Oznacza to, że Doktorant podjął się trudnego zadania, bowiem uznał za ważne rozpoznanie co osoby młode, często nie myślące o starości, sądzą o seniorach, ich miejscu w rodzinie, w społeczeństwie, ich rolom i znaczeniu dla rozwoju rodziny, społeczeństwa. Dotychczas perspektywa taka nie było podejmowana w naukach społecznych w zakreślonym obszarze poznania, w czasie po pandemii. Podkreślam to w sposób szczególny, bowiem zdawkowo, incydentalnie badania o zbliżonej tematyce są dostępne w literaturze, jednak nie są tak szeroko zakrojone, ani tak aktualne. Uważam to za walor ocenianej

pracy. Ponadto należy podkreślić, że Doktorant dotarł do pokaźnej grupy młodych dorosłych (307 osób), którzy zainteresowali się udziałem w badaniach i wyrażeniem opinii na temat seniorów w rodzinie. Zważając na specyfikę współczesnych młodych dorosłych, a także specyfikę rozwojową wieku, kiedy raczej plany, działania czy opinie młodych skoncentrowane są na własnej i najbliższej przyszłości, należy uznać, że Doktorantowi udało się zmotywować młodzież zarówno do poświęcania czasu, jak i podzielenia się przemyśleniami, sądami nad zagadnieniem wspólnie raczej niemożliwym. Ponadto należy zauważyć, że podjęte badania wśród osób młodych, kiedy coraz bardziej obserwowany i widoczny we współczesnych rodzinach zanik więzi i relacji międzypokoleniowych (efekt przemian cywilizacyjnych i trendów światowych) pozwalają zobrazować sposób postrzegania przez nich właśnie więzi i relacji z własnymi dziadkami, jak i sprowokować do pomyślenia, kim są dla nich ich dziadkowie i co wnoszą do ich życia. Warto dodać, że doktorant również sprowokował młodych do wypowiedzenia się na temat własnej starości, uświadamiając im, że ten czas za kilkadziesiąt lat nastąpi i będzie miał swoje pozytywne, jak i słabe strony. Dlatego też uważam, że praca doktorska mgra Tomasza Słabiaka pt. *Obecność seniorów we współczesnej rodzinie w percepcji osób w okresie wczesnej dorosłości* stanowi wartościowy wkład w rozwój pedagogiki, poszerza perspektywy badawcze innych dyscyplin wchodzących w skład dziedziny nauk społecznych i w zakresie zagadnienia badawczego i wyników z badań stanowi novum, nieobecne w zakreślonym obszarze badawczym

Ocena formalnej struktury pracy

Rozprawa doktorska przekazana do oceny jest kompletna zarówno jeśli chodzi o tytuły rozdziałów i podrozdziałów, jak i wymaganych dla prac badawczych części. Zawiera również wstęp i podsumowanie z wnioskami końcowymi, a także wykaz literatury naukowej, jak i aneks w postaci wykorzystanego w badaniach kwestionariusza ankiety.

W pracy wyróżnić należy część teoretyczną, na którą składają się dwa rozdziały główne (każdy zaś z czterech podrozdziałów). Część teoretyczna ma spójną strukturę i logiczny układ odpowiadający kategoriom pojęciowym zawartym w tytule dysertacji.

Część druga zawiera jeden rozdział w którym zostały opisane założenia metodologiczne badań. Rozdział jest kompletny, a w spisie i strukturze odpowiada założeniom postępowania metodologicznego charakterystycznym dla badań ilościowych. Struktura tego rozdziału wynika z kroków proceduralnych i kolejnych etapów badań ilościowych.

Trzecia część pracy - empiryczna - to prezentacja i relacja wyników badań. Układ rozdziałów w tej części jest zgodny z logiką pytań badawczych przyjętych do rozstrzygnięcia w toku analizy i interpretacji zebranego materiału badawczego. Składa się z szczęśliwie podrozdziałów ze szczegółowo zobrazowanymi danymi poprawnie opisanymi i omówionymi w odniesieniu do dostępnych badań i teorii.

W odniesieniu do struktury należy docenić przejrzystość pracy, spójność i logiczne powiązania pomiędzy poszczególnymi rozdziałami, a w strukturze rozdziałów podrozdziałami. Każdy rozdział poprzedzony jest wprowadzeniem w jego treść i strukturę, zwieńczony zaś podsumowaniem. Tą samą regułą zastosowano do podrozdziałów, co wskazuje na zdolność do zapowiadania, wprowadzania w problematykę prezentowanych treści, jak i zdolność porządkowania i ukazywania kwintesencji poruszanych zagadnień, omawianych kategorii czy wyników badań.

Ocena merytorycznej zawartości dysertacji

Zgodnie z regułą prac empirycznych w dysertacji znajdują się rozdziały przedstawiające założenia teoretyczne pracy, a także rozdział metodologiczny i empiryczny. Pierwszy rozdział prezentuje przegląd literatury i badań z zakresu specyfiki funkcjonowania współczesnej rodziny („Przemiany rodziny we współczesnym świecie”) w tym w sposób szczególny miejsca, funkcji seniora w rodzinie XXI wieku oraz jego sytuacji psycho-społecznej w tej komórce społecznej. Rozdział ten uważam za ciekawy i dobrze wprowadzający w zrozumienie zmian zachodzących w zakresie relacji i więzi we współczesnych rodzinach. Stanowi bowiem tło dla zrozumienia i zinterpretowania opinii młodych dorosłych na temat seniorów w rodzinie. Badania prowadzone w obrębie nauk społecznych i bogata literatura w tym zakresie pozwalają zobrazować specyfikę kształtowania się zarówno relacji międzypokoleniowych w rodzinie, jak również trendy w tym zakresie dominujące, wzmacniane dodatkowo szerokim dostępem do mediów, internetu i innych udogodnień technologicznych. Ważne z perspektywy podjętego zagadnienia badawczego jest w tym rozdziale to, że Doktorant odnosi się do tak ważnej i niezwykle potrzebnej dla współczesnego człowieka kwestii, jak wsparcie w rodzinie. Zostało one opisane w podrozdziale „Role i zadania członków rodziny względem siebie”, a także częściowo w podrozdziale „Sytuacji seniora we współczesnej rodzinie w kontekście relacji i więzi”, a następnie ujęte w narzędziu badawczym. To pozwoliło uzyskać dane potwierdzające, że również dla współczesnej młodzieży dziadkowie są źródłem

wsparcia emocjonalnego, jak i przekazicielami tradycji i wartości, czy źródłem wiedzy i psychologicznej siły (jak radzić sobie z problemami życiowymi, jak się z nimi mierzyć).

Drugi rozdział części teoretycznej podejmuje problematykę związaną z miejscem i specyfiką społecznego funkcjonowania osób starszych w odniesieniu do jednej z kluczowych potrzeb, jaką jest potrzeba społecznego uznania. Za ważne w tej części uważam szczegółowe ukazanie czynników warunkujących określony odbiór seniorów zarówno w rodzinie, jak i w społeczeństwie (w tym również negatywnego wizerunku). Sądzę, że przygotowując pracę do druku można w tej części poszerzyć właśnie społeczny obraz i uznanie z perspektywy osób w okresie wczesnej dorosłości (prezentujących postawy odmienne od postaw osób w okresie średniej dorosłości czy też samych seniorów względem siebie). Mimo, że nie ma zbyt wiele literatury i badań w tym zakresie, to jednak uzupełnienie o te informacje wzbogaci pracę i stanie się również wartościowym wprowadzeniem w specyfikę analizy i interpretacji wyników badań. Uważam, że założenia teoretyczne zaprezentowane w pracy mają swoje uzasadnienie i odniesienie do założeń metodologicznych, jak i empirycznej weryfikacji danych. Doktorant potrafi dokonać wyboru i prezentacji założeń teoretycznych z palety szerokiej literatury pedagogicznej, socjologicznej i psychologicznej. Wywód teoretyczny prezentuje na poziomie odpowiadającym rozprawom doktorskim.

Odnosząc się do założeń metodologicznych, należy podkreślić za Doktorantem, że wynika on z przyjętego podejścia badawczego czyli z podejścia ilościowego. Ponadto uważam, że ciekawym zabiegiem metodologicznym, jest zaprezentowanie w części dotyczącej podsumowania i wniosków końcowych wyników badań z wykorzystaniem analizy treści esejów. Badani przedstawiali tam wizję siebie samych w starości. Wracając do założeń metodologicznych należy podkreślić, że Doktorant określił przedmiot i cele badań (eksploracyjny, opisowy, praktyczny), problem główny i problemy szczegółowe, metodę, techniki i narzędzia oraz procedurę badań i charakterystykę badanej grupy. Założenia te opracowane są poprawnie i nie dostrzeżono uchybień merytorycznych czy formalnych w tym zakresie. W toku opracowania, analizy i interpretacji badań uzyskał mgr T. Słabiak dane uprawniające do udzielenia odpowiedzi na postawione pytania badawcze, a także osiągnął założone cele. To oznacza, że poszerzył dotychczasowy zakres wiedzy w badanym zakresie, uzupełnił nieobecne dane, a także wskazał ciekawe implikacje dla praktyki. Intresujące jest w jaki sposób pozyskiwał młode osoby do badań? W jaki sposób do nich docierał? Skoro Doktorant wykorzystywał rozprawdzanie narzędzi on-line ze względu na pandemię, to warto może odnieść się do tego zabiegu metodologicznego i opisać go lub wyjaśnić dla zaspokojenia ciekawości odbiorcy.

Rozdział empiryczny (VI) zawierający relację z badań został zatytułowany „Obecność seniorów we współczesnej rodzinie w świetle wyników badań własnych”. Struktura jego odpowiada kolejności zadanych przez Doktoranta szczegółowych pytań badawczych. Doktorant prezentuje w nim kolejno opinie badanej młodzieży mieszczące się w zakresie treściowym następujących obszarów weryfikowanych w pytaniach badawczych: 1) role przypisywane seniorom w rodzinie, 2) zakres oddziaływań seniorów na współczesną rodzinę, 3) znaczenie i wartość osób starszych w rodzinie dla członków współczesnej rodziny, 4) rozumienie przez młodych dorosłych potrzeb charakterystycznych dla osób starszych w perspektywie aktywności prorodzinnej i prospołecznej, 5) oczekiwania wzajemne względem członków rodziny oraz 6) czynniki decydujące o pozytywnym i negatywnym odbiorze osób starszych w rodzinie.

Z zaprezentowanych badań wynika, że młodzież wyraża pozytywne opinie o seniorach w rodzinie, przypisuje im znaczącą wartość, darzy szacunkiem, uznaniem. Badani młodzi, mimo iż reprezentują współczesne, ponowoczesne pokolenie młodzieży prezentują raczej tradycyjne opinie na temat obrazu, miejsca seniora w rodzinie, przypisywanych im ról i znaczenia dla budowania więzi i relacji w rodzinie. To w pewnym sensie może potwierdzać, że młodzież ta wywodzi się z tradycyjnych kulturowo rodzin i mimo licznych przemian społecznych, wartości wynoszone z domu, mimo nowych kontekstów społecznych są wciąż obecne w doświadczeniach, postawach i opiniach młodzieży. Ciekawe jest również to, że młodzież widzi w seniorach osoby udzielające wsparcia emocjonalnego (osoby cechujące się cierpliwością, wyrozumiałością i zrozumieniem młodych i dzielące się doświadczeniem życiowym) oraz osoby, których wiedza życiowa jest nieoceniona i cenna dla ich rozwoju psychospołecznego i emocjonalnego. Wyniki badań pozwalają optymistycznie spojrzeć na przyszłość rodzin wielopokoleniowych w Polsce – w nich wciąż mimo licznych przemian widoczne są bliskie więzi i silne relacje emocjonalne pomiędzy przedstawicielami różnych pokoleń. Mimo, iż badania mają charakter sondażowy i diagnostyczny są ważnym przyczynkiem do dalszych badań, zaś wyłaniający się obraz relacji międzypokoleniowych jest odmienny (pozytywny) od charakterystycznych dla rodzin Zachodniej Europy, czy Ameryki Północnej.

Biorąc pod uwagę powyższe należy podkreślić, że praca, zarówno w założeniach teoretycznych, jak i metodologicznych i empirycznym opisie jest wartościowa i nie zawiera uchybień merytorycznych, ani formalnych. Jest z pewnością źródłem inspiracji do naukowych eksploracji.

Konkluzja końcowa

Dysertacja mgra Tomasza Słabiaka pt. *Obecność seniorów we współczesnej rodzinie w percepcji osób w okresie wczesnej dorosłości* przygotowana pod opieką naukową prof. UKEN dr hab. Norberta G. Pikuly i promotora pomocniczego dr Katarzyny Jagielskiej jest ważna dla rozwoju dyscypliny pedagogika, jak i szerzej dla rozwoju nauk społecznych. Nie zawiera uchybień merytorycznych i formalnych. Spełnia wymagania dla prac doktorskich oraz warunki określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r. poz. 742, z późn. zm.) o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Uwzględniając powyższe, wyrażam pozytywną opinię o pracy oraz wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Norbert G. Pikula', is written in a cursive style.